

⁵⁹ 1955. évi 9. törvényerejű rendelet a Németországgal való hadiállapot megszüntetéséről. In: *Törvények és Rendeletek Hivatalos Gyűjteménye 1955.* (Budapest, 1956, 19. p.)

⁶⁰ „A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének határozata a Magyarországi Német Dolgozók Kulturális Szövetségének létrehozására”. 1955. július 18. MOL M-KS 276.f. 60.cs. 526. ö.e.

⁶¹ MOL M-KS 276.f. 89.cs. 21.ö.e. A javaslatot Jánosi Ferenc és Horváth Márton készítette. (In: *Pártállam és nemzetiségek [1950–1973].* Összeáll., jegyzetekkel ellátta és a bevezető tanulmányt írta: Tóth Ágnes. Kecskemét, 220, 65–68. p.)

⁶² „Előterjesztés a magyarországi nemzetiségi oktatás és népművelés helyzetéről”. MOL M-KS 276.f. 91.cs. 83.ö.e.

⁶³ MOL M-KS 276.f. 91.cs. 83.ö.e.

⁶⁴ MOL M-KS 276.f. 91.cs. 83.ö.e.

⁶⁵ MOL M-KS 276.f. 91.cs. 83.ö.e.

⁶⁶ MOL M-KS 276.f. 60.cs. 526.ö.e.

⁶⁷ Wild Frigyes: „*Ein Vierteljahrhundert*” (Németek Szövetsége. Budapest, 1980, 11–14. p.); Poprády Judit: *A Magyarországi Németek Szövetségének története* (FONS; 1995, 2. sz., 228. p.)

⁶⁸ „A Magyarországi Német Dolgozók Kulturális Szövetségének alapszabálya”. 1955. október 5. MDP PB Tudományos és Kulturális Osztály. MOL M-KS 276. 91.cs. 83.ö.e.

⁶⁹ *A Freies Leben* című havilap 1. száma 1954. július 1-jén jelent meg. *A Freies Leben* hetilap 1. száma 1955. október 1-jén látott napvilágot, az utolsó (42.) száma 1956. október 20-án jelent meg.

⁷⁰ Erre az MDP KV határozat utolsó, harmadik szakasza hivatkozik: „A szövetség nem politikai, hanem kulturális szerv.” MOL M-KS 276.f. 60.cs. 526.ö.e.

⁷¹ Magyar Dolgozók Pártja (MDP)

⁷² Az MDP programnyilatkozatának V. fejezetében például: „A Magyar Dolgozók Pártja elsősorban az egyetlen következetesen szocialista osztály, a munkásosztály pártja, élcsapata. Ugyanak-

kor a párt a parasztság, valamint a dolgozó értelmiség legjobbjait egyesíti soraiban: a dolgozók pártja. Széles, dolgozó tömegeket magában foglaló tömegpárt, amely az egész dolgozó nép demokratikus és szocialista nevelésén munkálkodik, sorait az egész dolgozó népből egészíti ki, össze van forrva a dolgozókkal.” (In: *A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956.* Főszerk.: Izsák Lajos. Napvilág Kiadó, Budapest, 1998, 31. p.)

⁷³ Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége (DÉFOSZ)

⁷⁴ 1949:XX. törvény: a Magyar Népköztársaság alkotmánya (*Magyar Közlöny*, 1949. augusztus 20., 174. sz.)

⁷⁵ „A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének határozata a magyarországi nemzeti kisebbségek közötti politikai, oktatási és kulturális munkáról”. 1956. május 21. MOL M-KS 276. f. 53.cs. 284.ö.e.

⁷⁶ *A Neue Zeitung* 1957. szeptember 20-ától a szövetség hetilapja volt, egészen az önkormányzat létrejöttéig.

⁷⁷ „A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága Politikai Bizottságának határozata a magyarországi nemzetiségek helyzetéről”. 1968. szeptember 17. MOL M-KS 288.f. 20.cs. 548.ö.e.

⁷⁸ Föglein Gizella: *Közvetíteni a „párt és az állam” szavát. Nemzetiségi-kisebbségi szövetségek 1958–1972* (História, 1996, 9–10. sz., 45–47. p.); In: Föglein Gizella: *Nemzetiség vagy kisebbség? A magyarországi horvátok, németek, románok, szerbek, szlovákok és szlovének státusáról 1945–1993.* Forrásközlések, tanulmányok, cikkek. ISTER Kiadó, Budapest, 2000, 85–91. p.)

⁷⁹ „A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága Politikai Bizottságának határozata nemzetiségi politikánk néhány időszerű kérdéséről és a nemzetiségi szövetségek 1978-ban esedékes kongresszusainak előkészítéséről”. 1978. január 10. MOL M-KS 288.f. 20.cs. 1069.ö.e.

⁸⁰ *Deutscher Kalender*, 1980, 49. p.

Horváth Attila

A hatalom ünnepe – az ünnep hatalma.

Ünnepek Magyarországon a szovjet típusú diktatúra korában

Az ünnepnapok már jellegüknél fogva is jelképes tartalom hordozói. Különösen így volt ez a szovjet típusú diktatúrákban, ahol szinte minden különleges jelnek, szimbólumnak, ha lehet, még nagyobb jelentőséget tulajdonítottak, mint a demokratikus berendezkedésű országokban. Ezekben az államokban mindig is nagy hangsúlyt helyeztek a propagandára és a látványos külsőségekre (lásd a Szovjetunió november 7-ei katonai parádéját vagy a magyarországi április 4-ei és május 1-jei felvonulásokat).¹

Az állami ünnepek mindig is szorosan kapcsolódtak egy adott politikai berendezkedéshez, hiszen leg-

többször történelmi emlékek felidézésével fejezik ki a meghatározó ideológiai szempontokat. A magyarországi kommunista vezetés is saját hatalmi elképzeléseinek megfelelően szüntetett meg régi ünnepeket, vagy teljes mértékben átalakította, manipulálta tartalmukat, jelentésüket, és alkotott új, a szocializmust jelképező szimbolikus megemlékezéseket.

A másik újdonság az ünnepek vonatkozásában az volt, hogy egyrésztől lecsökkentették a számukat, hogy ezzel is növeljék a munkanapok számát, másrésztől kötelezővé igyekeztek tenni az ünnepségeken való aktív részvételt. Harmadrészt kiiktatták a nemzeti és egyházi ünnepeket.

Az 1945. évi naptár piros betűs ünnepei leginkább a katolikus országok (tartományok) ünneprendjét követték. A 15 munkaszüneti nap közül 13 keresztény ünnep. Egy részük elvilágiasodott: Újév, Húsvét, Szent Péter és Pál napja (aratás kezdete), Minden-szentek és Halottak napja, Karácsony.

Egyéb keresztény állami ünnepek: Vízkereszt (január 6.) Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepe, illetve Jézus bemutatása (február 2.), áldozócsütörtök (1945-ben május 10.), Pünkösöd két napja (1945-ben május 20–21.), valamint a katolikusok Urnapja (1945-

ben május 31.), a két Szűz Mária-ünnep (Nagyboldogasszony, augusztus 15.; Kisboldogasszony, szeptember 8.), valamint a Szeplőtelen Fogantatás ünnepe (december 8.).

Szent István napja (augusztus 20.) állami és egyházi ünnep is. Egyedül március 15-e volt kizárólag nemzeti ünnep.

Már az 1940-es évek második felében sorra szüntették meg az egyházi ünnepeket, és alakították ki a szovjet típusú diktatúra céljait szolgáló és a pillanatnyi napi politikának megfelelő demonstrációkat.

A továbbiakban tekintsük végig kronológiai sorrendben a szocializmus korának ünnepi naptárát.

Nőnap – A Magyar Nők Demokratikus Szövetségének (MNDSZ) nőnapi nagygyűlése 1951-ben

1. Nemzetközi Nőnap (március 8.)

A két világháború közötti időszakban a nő legfontosabb hivatását, a feleség és az anyaszerepet szimbolizáló *Anyák Napja* iskolai ünneppé nyilvánítását – németországi példa alapján – a 820-05-128/1930. VKM. sz. rendelet szabályozta. 1945-ben eltörölték az Anyák Napja hivatalos megünneplését, és helyette a Nemzetközi Nőnap szerepét hangsúlyozták. Az ünnep eredete: a textiliparban dolgozó New York-i nők 1857. május 8-ai tüntetésének hatására Clara Zetkin 1910-ben, a II. Nemzetközi Szocialista Nőkongresszuson javasolta, hogy március 8-án tartsák meg a nemzetközi nőnapot. Az ünnep fontosságát növelte, hogy 1917-ben ugyanezen a napon Oroszországban is sor került egy nőtüntetésre, amelynek hatására lemondott trónjáról II. Miklós cár.

A kommunista párt nőpolitikáját Sztálin határozta meg. Eszerint a nő személyiségének önmegvalósítása már nem a család, hanem a társadalom közössége, a nemek egyenlőségének alapján pedig az addig otthon végzett munka „társadalmasítása”. Az új nőideál az Anyák Országos Konferenciáján hirdették meg. Az új jellemvonások: „a tettere kész harcosság”, a „simogatásra termett asszonyi kéz nemcsak a szerzőt tudja gyorsabban forgatni, ha kell, a fegyvert is meg tudja ragadni.”²

A propaganda és a valóság³ ebben az esetben is meglehetősen távol állt egymástól. A kommunista

mozgalom hierarchiájában a nők mindig is alárendelt szerepet tölthettek be.⁴ 1945 után egymás után szüntették meg a nők érdekvédelmét szolgáló szervezeteket. Helyettük csak egyetlen hivatalos intézmény működhetett: a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége, amelynek alapszabálya szerint: „a Szövetség a Magyar Dolgozók Pártjának irányítása és útmutatása alapján mozgósítja a nőket a szocialista építőmunkában való részvételre, a Párt és a Kormányhatározatok végrehajtására. [...] Munkájában a szovjet nők, a szovjet anyák példáját követi.”⁵

Az ún. nőkérdést megoldottnak tekintették azaz, hogy a nők a termelés folyamatában „egyenjogúakká” válhattak a férfakkal. Férfiakká válhattak a „munka frontján”. Az extenzív gazdasági fejlődés érdekében és készülve a harmadik világháborúra, a nőket is alkalmazni kezdték a bányákban vágárként, a kohászatban öntőmunkásként, az építőiparban segédmunkásként stb., de a bérük csak legfeljebb 60%-a lehetett a férfiakénak. A nőket tehát olyan munkahelyeken is alkalmazták, ahol az egészségkárosító hatás rájuk nézve nyilvánvaló volt. A korszak politikai propagandája által hirdetett nőideál a traktoros lány, aki valójában gázolajban, koszban, piszokban dolgozott. Kipattogzott az arcuk és a bőrük, károsodott a méhük.

1956 után konszolidálódott a helyzet. Pl. a bányákban kifejezetten tilalmazták a nők munkavégzését. Magas döntési jogkörrel összekapcsolódó értelmiségi pályákra a vezetők, a politikusok és a gazdasági élet jelentős káderei közé nők csak ritkán kerülhettek be.⁶

Mindemellett a háztartásban végzett munkát leértékelték. Az iskolai anyagból kiiktatták a háztartási ismeretek oktatását. Azt hirdették, hogy a házimunka „társadalmasodni” fog azáltal, hogy ezt a tevékenységet a közösségi infra-struktúra fogja elvégezni. (Az fel sem merült, hogy a férfiakat is terheljék vele.) Azonban míg a nők ugyanannyi időt töltöttek el a munkahelyükön, mint a férfiak, a gyermekfelügyeletről mégis hosszú ideig nem megfelelően gondoskodtak. Még 1956-ban is ezer bölcsődés korú gyermekre mindössze 45 bölcsődei férőhely jutott. Mivel a nőknek csak 12 hét

Nőnap – Traktoros lány (1951, Hort)

hogy a férfiakat is terheljék vele.) Azonban míg a nők ugyanannyi időt töltöttek el a munkahelyükön, mint a férfiak, a gyermekfelügyeletről mégis hosszú ideig nem megfelelően gondoskodtak. Még 1956-ban is ezer bölcsődés korú gyermekre mindössze 45 bölcsődei férőhely jutott. Mivel a nőknek csak 12 hét

szülési szabadság járt, és abból 4 hetet ajánlott volt a szülés előtt igénybe venni, ezért sok nő kénytelen volt a szoptatási idő miatt is feladni a munkahelyét, és átmenetileg háztartásbelivé válni. Nehézséget jelentett a család mindennapi ellátásához szükséges élelmiszerek beszerzése is, hiszen az 1960-as évek végéig leginkább jellemző áruhiány mellett az üzletek nem igazodtak a munkaidőhöz.⁷

A Nemzetközi Nőnap egyoldalú hangsúlyozása mellett 1955-től újra ünnepelni kezdték az Anyák Napját is. Belső használatra készült indoklás szerint azért, nehogy a klérus sajátítsa ki magának ezt az ünnepet.⁸

2. Rákosi Mátyás születésnapja (március 8.)

A Rákosi Mátyásról kialakított személyi kultusznak ma már hatalmas szakirodalma van.⁹ Ennek a kultusznak a legmonumentálisabb megnyilvánulása a 60. születésnapjára rendezett ünnepségsorozat volt 1952-ben. A rendezvények megszervezésére és lebonyolítására szervezőbizottság alakult, Horváth Mártonnak, az Agitációs és Propaganda Osztály vezetőjének elnökletével. Már két hónappal a nagy esemény előtt elkezdtek megjelenni különböző cikkek, riportok, amelyek a közvélemény figyelmét próbálták felkelteni. A községekben a kisbírók kidobolták, ahol volt már, ott a tereken lévő hangszórók tették közhírré: „Március hó 9-re, vasárnap reggelre házát mindenki disztse ki, az udvarát és az utcát takarítsák el, házaikra a zászlót tűzzék ki, hogy méltóképpen ünnepelhessék Rákosi elvtárs 60. születésnapját.”¹⁰ A dolgozók munkaverseny-felajánlásaikkal, az írástudók pedig könyvekkel, újságcikkeikkel, röpirataikkal ünnepelték Rákosit. A párt főtítkárának neve csak ilyen „eposzi” jelzők mellett jelenhetett meg: „kipróbált”, „messze tekintő”, „szeretett”, „bölcs vezér”, „építő-munkánk első tervezője”, „pártunk szeretett vezére”, „nagy tanítónk, bátorítónk”, „szeretett édesapánk”, „sikereink kovácsa”, „lángeszű”, „zenialis”, „biztos kezű kormányos”, „a szabadság első harcosa”, „demokrácia első munkása”, „Sztálin legjobb, leghebbebb, legkövetkezetesebb, legkristálytisztább magyar

tanítványa” stb. Beszédei minden egyes kijelentését különböző tapsok követték: vastaps, helyeselő nagy taps, viharos nagy taps, hosszantartó éljenzés, óriási ováció, dühörgő tapsvihar, lelkes, hosszantartó taps stb. Rákosi életútját meglevenítette a Munkásmoz-

Rákosi Mátyás modellt áll készülő szobrához

galmi Intézetben megrendezett, Rákosi Mátyás *harcos élete* című kiállítás és számos brosúra, amelyekben a szerzők egymást túllicítálva dicsőítették vezérüket. Illés Béla szerint Rákosi nagyapja mint kovácsmester 1848–1849-ben a felkelő parasztok kaszáját egyenesítette. Rákosi Mátyásék Sopronban a Fehér ló-szálló udvari épületében laktak, ahol megfordult II. Rákóczi Ferenc is, majd később London-

ban járt a British Múzeum könyvtárában, ahol annak idején Marx dolgozott. Találkozott Leninnel is, aki már akkor „nem csak megismerte, hanem meg is szerette Rákosi elvtársat.”¹¹ Emellett külön fotóalbumok készültek, sőt a magyar írók is megemlékeztek Rákosi történelemformáló szerepéről *Magyar Írók Rákosi Mátyásról* címmel.¹² Március 9-ére a sok-sok ajándék mellett még „népdal” is született:

„Hej ha galamb lennék
Tóban megfürödnék
Hajnali órában
Vigan szárnyra kelnék
Rákosi elvtárshoz
Köszönteni mennék.”¹³

Rákosi Mátyás születésnapja – Meghívó Rákosi számára a tiszteletére rendezett ünnepségre

Spontán módon születtek a csasztuskák is:¹⁴

„Gyertek lányok, öltözzetek fehérbe
Szórjunk rózsát Rákosi Mátyás elébe!
Pusztuljon a reakció egy szálíg
Éljen Rákosi elvtárs sokáig!”

A számtalan szobor, festmény mellett megszapordtak a névadások is.¹⁵ A teljesség igénye nélkül néhány példa: Rákosi Mátyás Nehézipari Műszaki Egyetem, Rákosi Mátyás Tanulmányi Ösztöndíj, Rákosi-érem, Rákosi Mátyás Tanulmányi Verseny, Rákosi Művek stb.

A személyi kultusz gyakorlását annyira szigorúan vették, hogy a veterán kommunista író, Hollós Korvin Lajos csupán egy futó megjegyzést tett egy társaságban a „nagy és bölcs” Rákosiról, azon nyomban kizárták a pártból, és soha többé nem vették vissza.

Érdekes, hogy a Rákosi-kultusz 1953 után sem szűnt meg teljes egészében, sőt 1955-től újjáéledt. 1956 után viszont – amikor Rákosit a Szovjetunióba internálták – a teljes hallgatás övezte a szeretett vezért. A kádári propaganda nem engedte, hogy feltárják Rákosi valódi történelmi szerepét. Ezt a témát igyekeztek végleg lezárni a személyi kultusz szűkszavú, rendkívül visszafogott elítélésével. A *Párttörténeti Közlemények* 1956 és 1989 közötti cikkeiben egyszer sem fordult elő Rákosi Mátyás neve. Olyannyira jellemző volt ez a tendencia, hogy még 1987-ben is, amikor az *Új Tükör* elkezdte közölni Kun Ágnes *Emlékeim Rákosi Mátyásról* című írását,

Aczél György, Berecz János és Kádár János személyesen intézkedett, hogy a volt főtitkár magánéletére vonatkozó részleteket húzzák ki.¹⁶

3. Március 15.

Ezt az ünnepet a hatalomra került kommunisták rögvést kisajátították: 1951-ben már ilyen tartalmú szövegek jelentek meg az ünnep kapcsán: „*Tanítsa a március 15-re emlékezés arra az ifjúságunkat és valamennyiünket, hogy a haza, a nép iránti hűség és a Szovjetunió iránti hűség egy és ugyanaz [...]. Március szellemében fogadjuk, hűség a szabadság, a béke fegyveres védelméhez, annak hatalmas védelmezőjéhez, a Szovjetunióhoz, a szeretett Sztálin elvtárhoz. Hüen köszönjük szabadságunk, békénk, boldog életünk szerzőjét, a Magyar Dolgozók Pártját és drága Rákosi elvtársunkat*”.¹⁷ Még így, a valódi szellemiségétől megfosztani próbált ünnep is gyanús volt a hatalom számára. 1948-ban még törvénybe iktatták március 15. történelmi jelentőségét (1948:22. tc.), de már az 1003/1951 (III.10.) MT. sz. határozat kimondta: „*Március hó 15. napja rendes munkanap. Az alsó-, közép- és felsőfokú tanintézetekben a tanítás (előadás) ezen a napon szünetel.*”

Az 1956-os forradalom és szabadságharc a márciusi ifjak szellemiségét követve kezdődött: Petőfi-kör, a különböző számú pontokban összefoglalt követelések, békés tüntetés, kokárda, Kossuth-címer, Kossuth-nóta stb.

A forradalom követelései közé felkerült március 15-ének valódi történelmi jelentőségében való megünneplése, s ez utóbbi követelés jelentőségét bizonyítja, hogy kezdetben még a kádári restauráció is respektálta ezt a törekvést. A Magyar Népköztársaság ünnepeiről szóló 12/1956 (XII. 19.) Kormány számú rendelet (bár mint munkaszüneti napot szabályozva) 2. pontjában március

15-ét az 1848–1849. évi forradalom emléknapjaként említette. A Kádár-kormány azonban a MUK-tól [Márciusban Újra Kezdjük! – a szerk.] tartva 1957. március 10-én visszavonta ezt a rendelkezését.

A Kádár-korszak ellentmondásosan közelített ehhez az ünnephez, annak hazafias tartalma, valamint a 48-as és az 56-os forradalmak gondolati érintkezési pontjai miatt. Teljesen nem negligálhatta, de nagyon óvatosan bánt vele. 1969-től a Forradalmi Ifjúsági Napokat (március 15., március 21., és április 4.) meghirdetve kitalálták, hogy a három tavaszi ünnepről együttesen kell megemlékezni. Ezzel próbálták egyrésztől március 15. erős érzelmi töltését kisugáztatni a másik két évfordulóra, másrészt így akarták a márciusi ifjak szellemiségének hatását tompítani.

Az 1970-es évek fiataljait azonban egyre kevésbé elégítették ki a hivatalos ünnepek. Az ötvenhatos forradalom utáni megtorlás elrettentő hatásából felocsúdva, a márciusi ifjak követeléseinek aktualitását látva egyre többen próbáltak a saját értékeik szerint ünnepelni és megemlékezni. A hatalom azonban ezt nem tűrhette, ezért március 15-e Krassó György szavaival „*mindig az összecsapás napja lett a szabadságot éltető fiatalok és az elnyomókat védelmező rendőrök között*”.¹⁸

4. Március 21., a Tanácsköztársaság kikiáltásának ünnepe

Az 1949 és 1989 közötti szovjet típusú diktatúra mindvégig mint történelmi előzményre tekintett a Tanácsköztársaság „dicsőséges” 133 napjára. Még az 1949:20. tv., a Magyar Alkotmány preambulumba is bekerült egy félmondat, erre az eseményre hivatkozva. A Tanácsköztársaság története azonban számos problémát hordozott magában. Nem tudtak ugyanis elszámolni egykori vezetőjével, Kun Bélával

és még jó néhány sorstársával. Az 1950-es években ezért a Tanácsköztársaság vezetőjeként az 1919-ben még alig ismert kereskedelmi népbiztoshelyettest, Rákosi Mátyást és a terrorista Szamuely Tibort emlegették, s Kun Béla neve sokáig tabunak számított, még a Borsányi György által írt, s 1979-ben megjelentetett életrajzot is betiltották.¹⁹ A Tanácsköztársaság 50. évfordulóján, 1969-ben „rehabilitálták”

Március 15. – Ünnepség 1945. március 15-én,
Major Tamás szaval

március 21-ét. Óvatosan, de kijelentették, hogy Kun Béla a személyi kultusz áldozata lett, bár még azt sem lehetett tudni, hogy mindez hol és mikor történt. A korabeli lexikonok a Tanácsköztársaság külügyi

népbiztosa halálának időpontjaként körülbelüli dátumokat adtak meg.

5. Április 4., a „felszabadulás” ünnepe

A Szovjet Tájékoztatási Iroda 1945. április 4-én rövid közleményt bocsátott ki.: „Az 1945. március 16.–április 4. közti időben végrehajtott előretörés következtében a 2. és 3. Ukrán Frontok csapatai befejezték Magyarország egész területének felszabadítását a német megszállóktól.” A közlemény két hamis állítást is tartalmazott: az egyik, a fontosabb a „felszabadítás” kifejezést használta. Valójában Magyarországot a szovjet csapatok, miután kiverték a német megszállókat, elfoglalták és meghódították. A fegyverszüneti szerződést 1945. január 20-án minden megjegyzés nélkül alá kellett írni, és rendelkezéseit diktátumként, parancsként végrehajtani; pl. a 12. pont szerint 300 millió dollár hadisarcot kellett fizetni a Szovjetuniónak.

A magyar hadsereget lefegyverezték, s a szovjet vezetés az egész országra kiterjedően katonai közigazgatást vezetett be. Ettől kezdve a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok biztosították Magyarország alávetettségét. A megszállást különböző módokon indokolták:

a) 1944. szeptember 22.–1945. április 11.: „Harcoló csapatok”

b) az 1947. évi párizsi békeszerződésig: „Megszállók”

c) 1955-ig: „Az ausztriai szovjet megszállási övezettel való közlekedési vonalak fenntartására szükséges katonai egységek”

d) 1955-től, a Varsói Szerződés aláírásával: „Magyarország védelmének fokozása”

e) az 1956-os forradalom és szabadságharc leverésekor: „a szovjet rendfenntartó erők”, „a fasizmus veszélyét elhárítók”

f) 1957-től 1991. június 19-éig: „imperialistákkal szembeni közös védelem biztosítói.”²⁰

Azt a tényt, hogy amelyik országot a szovjet csapatok elfoglaltak, az elvesztette szuverenitását, maga Sztálin is elismerte 1945 áprilisában, Milovan Đilassal, a jugoszláv kommunistaal folytatott beszélgetésében: „Ez a háború eltér a múltbéli háborúktól, ha valaki területet foglal el, ezekre a területekre rákényszeríti a saját társadalmi rendszerét. Ahova a

hadsereg eljut, ott a saját rendszerének szerez érvényt. Másképp nem is volna lehetséges.”²¹

A magyar katonai vezetésnek nem lehetett nemzeti katonai stratégiája, sem nemzeti biztonsági stratégiája. A magyar hadsereget is szovjet parancsnokság alá rendelték. A Déli hadseregcsoporthoz beosztott, székesfehérvári parancsnokságú 5. (magyar) hadsereg háború esetén az Alpokalján a „golyófogó” szerepet kapta volna meg.

A szovjet megszállás kérdése rendkívül összetetté vált. Amikor már nem volt közvetlen stratégiai jelentősége a magyarországi állomásozásnak, 1958-ban Hruscsov felajánlotta Kádár Jánosnak a kivonulás lehetőségét. Kádár belpolitikai okokból visszautasította ezt a megoldást.²²

A másik hazugság az április 4-i időpont, amit a Sztálintól retteggő szovjet katonai vezetők találtak ki. Valójában a nyugati határszélen még április 11-éig, esetleg 13-áig is elhúzódtak a harcok. Az

1975-ben kiadott *Magyarország felszabadítása* című könyvben szinte méterről méterre követték a fontvonalat, kivéve az április 4-ei időpontot.²³

A magyar jogszabályokban a „felszabadulás” kifejezés először az 1390/1945. M.E. sz. rendeletben jelent meg, amely április 4-ét minden indoklás nélkül felszabadulási ünneppé minősítette. Érdekes módon állami ünneppé csak 1950-ben nyilvánították ezt a napot, amikor már

mindenki számára nyilvánvalóvá válhatott a valós helyzet.²⁴ Az 1950. évi 10. sz. tvr. a *Szabad Nép* vezércikkeiben megszokott stílusban magasztalta a Szovjetuniót, a Vörös Hadsereget és a „Nagy Sztálin”-t.

Április 4. – A Népszava 1985. április 4-ei, vörös fejléccel megjelent száma

Április 4. – Diszszemle a budapesti Sztálin téren (ma Dózsa György út) 1953-ban

6. Május 1-je, a Munka ünnepe

A munka ünnepe a nemzetközi munkásmozgalmak által kiharcolt, minden év május 1-jén tartandó ünnepség. 1881. május 1-jére a legnagyobb amerikai munkásszövetség általános sztrájkot hirdetett, követelve a 8 órás munkanap bevezetését. Chicagóban a rendőrség a további napok tüntetéseinek két-szer is a tömegbe lőtt, amelynek több halálos áldozata lett. A tüntetések szervezőit bíróság elé állították. Négyet közülük kivégeztek, a többiek később kegyelmet kaptak.

Az 1890. május 1-jén tartott általános sztrájkkal emlékeztek a lelőtt és az ártatlanul kivégzett munkásokra.

Május 1-je katolikus ünnep is, hiszen Jézus nevelőapjára, az ácsra emlékeznek e napon. Munkás Szent József ünnepét 1955. május 1-jén rendelte el XII. Piusz pápa.

Magyarországon május 1-je 1945 után mozgalmi ünnepből hivatalos állami ünneppé vált. 1946-tól munkaszüneti nap.²⁵ A vállalatok, üzemek, intézmények dolgozói hivatalosan kiadott transzparenszek alatt vonultak fel a párt- és állami vezetők emelvénye előtt.

Ezt a felvonulást a szocialista országok annyira fontosnak tartották, hogy még az atomkor legnagyobb katasztrófája idején is megtartották. 1986. április 26. hajnalán a magyar Atomenergiái Bizottság által sem ismert csernobili atomreaktor négyes blokkja a levegőbe röpült és nukleáris porfelhővel borította be a környéket.

Negyvenszer több radioaktív anyag került a légkörbe, mint a Hirosimára és Nagaszakira dobott atom-bomba esetén. Ukrajnában 3 millió, Belorussziában 2 millió embert ért sugárzás. A szocialista országok tömegtájékoztatása először tagadott, majd igyekezett bagatellizálni a katasztrófát. A május 1-jei moszkvai felvonulás miatt Gorbacsov utasítására mesterséges esőt csináltak, és a radioaktív felhőt Belorusszia felé terelték.

Magyarországon is gyanútlan, tájékoztatlan emberek százazrei vonultak fel, ahogy azt Pesten utólag keserűen megjegyezték, „sugárzó arccal”.

7. Augusztus 20., Szent István ünnepe

Szent István ünnepe az ezeréves történeti alkotmányt, folytonosságot, identitásunk és karakterünk

legfőbb vonásait – magyarságot, kereszténységet és európaiságot – őrzi és erősíti tudatunkban. Krúdy Gyula minderről így nyilatkozott 1926-ban: „*Szent István napja valamiképpen úgy helyezkedett el a magyarság köztudatában, mint akár a karácsony, húsvét, a pünköszt [...]. Egy nap, amelytől mindenki vár valamit, még az is, akinek egyébként nem volt sok várnivalója. Egy nap, amelyet mindenki úgy ünnepelt, mintha saját neve napját ülné.*”²⁶

1945 után a kommunista vezetés úgy gondolta, hogy augusztus 20-át nem lehet egyik napról a másikra kitörölni a kollektív tudatból, hiszen nemcsak vallási, hanem nemzeti tartalommal is bírt. Ezért először 1948-ban a Szent Jobb-kormányt tiltották be,²⁷ majd magát az ünnepet is „átkonvertálták”. Elő-

ször törölték első királyunk Szent Jeltőjét, és az „új kenyér”-ről kezdtek megemlékezni. Majd 1949. augusztus 20-án hatályba léptették az ún. Sztálini alkotmányt, s 1950-től már a Magyar Népköztársaság Alkotmányáról kellett megemlékezni (1950. évi I. sz. tvr.). A törvényerejű rendelet indoklása szerint: „*Az alkotmány fejezi ki és rögzíti le azoknak az alapvető gazdasági és társadalmi változásoknak az eredményeit, amelyeket országunk a nagy Szovjetunió fegyveres ereje által történt felszabadítása óta elért és az Alkotmány jelöli ki továbbfejlődésünk irányát is a szocializmus felé vezető úton.*”

Így lett Szent István és a magyar állam alapításának ünnepéből szocialista ünnep, a proletárdiktatúra alkotmányának napja is.²⁸

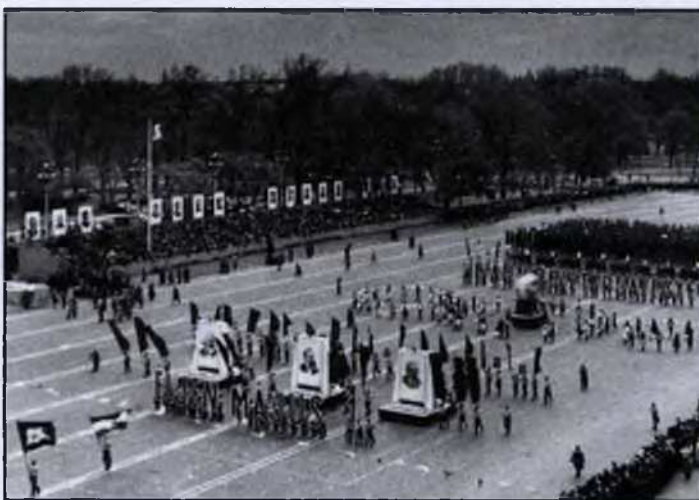
Kérdés, hogy az a parasztember, aki 1945-ben földet kapott, majd 1951-ben az erőszakos téjeszesítések során kisémmizték, hogyan ünnepelte az új kenyér ünnepét.

8. Szeptember 29., a Néphadsereg napja

A szovjet csatlós országok mindegyikében a Hadsereg napja mintájára szervezték meg a saját katonai ünnepségüket.

A Magyar Néphadsereg napját szeptember 29-ére tették, mivel ekkor győzött a magyar honvédség a „jugoszlávokkal” szemben, illetve erre a napra esett az akkori honvédelmi miniszter, Farkas Mihály névnapja is. Ilyenkor a 48-as honvéd nótát az alábbi változatban adták elő:

„*Farkas Mihály rézágyúja fel van virágozva.*”

Május 1. – Tömegfelvonulás a budapesti Dózsa György úton 1956-ban

9. November 7., a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ünnepe

1950 októberének végén adták ki az 1950. évi 37. sz. tvr.-t, amely a petrográdi bolsevik hatalomátvételt is a magyar állami ünnepek közé sorolta. Ilyesmi még nem fordult elő a magyar történelemben. Talán ezért is fűztek a törvényerejű rendelethez külön végrehajtási jogszabályt is (2019/1950 [X. 29.] MT. sz. határozat).

Az állami ünnepek közül a november 7-ei ünnep kapta a leghosszabb méltatást: „*A világtörténelem legnagyobb fordulópontja.*” A Nagy Októberi Szocialista Forradalom először hozott létre olyan államot, „*amely megszüntette az ember ember általi kizsákmányolását.*” A Szovjetunió „*a világ népeinek reménysége, támasza és példaképe a békéért, a függetlenségért, a szocializmusért vívott küzdelemben.*” November 7. „*a győzedelmes szocializmus, a dolgozók nemzetközi szolidaritása, a Szovjetunió iránt érzett hála ünnepe.*”

Az eredetmitosz által grandiózus hőstettként felmagasztalt „forradalom” 1917 októberében a valóságban egy gyakorlatilag semmilyen ellenállásba nem ütköző puccs volt csupán. Forradalomra valójában 1917 februárjában került sor, amikor megdöntötték a cári rendszert, és a polgári demokráciát tűzték ki célul.

A Bolsevik Párt katonai egységei éppen ezt a demokratikus kísérletet hiúsították meg, amelynek révén megszüntették a többpártrendszert, a magántulajdont és az emberi jogokat. A Szovjetunióban 1927–1928-ig nem is foglalkoztak különösképpen az októberi eseményekkel, hanem az 1905. évi és az 1917. februári forradalmat, a párizsi kommünt ünnepelték meg, illetve Lenin haláláról emlékeztek meg. A sztálini fordulattal írták át teljesen a történelmet, készítettek ál-dokumentumfilmeket, és kezdték el a Vörös téren a katonai parádákat.

10. Egyházi ünnepek

A „klerikális reakció” elleni harc jegyében megakarták szüntetni a vallási ünnepeket, vagy tartalmukat, jelentésüket igyekeztek átalakítani. Ezzel akarták megfosztani a magyar lakosságot az egyházi ünnepek adta közösségi élményektől. Az egyházat, addig is, amíg – reményeik szerint – meg nem szűnik, a templomok kapuján belülről igyekeztek visszaszorítani, mondván, hogy a „vallás magánügy”.

A Kommunista Párt erősödésével párhuzamosan szűntek meg az egyházi ünnepek.

Először a katolikus ünnepek: 1947-ben a Szeplőtelen Fogantatás, 1948-ban a Gyertyaszentelő Boldogasszony, Nagyboldogasszony, Kisboldogasszony. Majd következtek 1949-ben az általános keresztény ünnepek: Vízkereszt, Áldozócsüdtörtők, Szent Péter és Pál napja. Még az emléküket is ki akarták törölni az

emberek tudatából, ezért azt hangoztatták, hogy a szocialista mezőgazdaságban már Péter és Pál napja előtt el kell kezdeni az aratást. Emellett betiltották a déli harangszót (csak 1956-ban állították vissza) és a Szent Jobb-körmenetet is.

A magyar dolgozók állítólagos kérelmére hivatkozva eltörölték a pünkösdfő (1012/1952. MT. sz. határozat), december 26-át (1050/1952, MT. sz. határozat), majd végül a húsvét-fő is, mint ünnepet, és

rendes munkanappá nyilvánították azokat.

A Katolikus Egyház is kénytelen volt revízió alá venni ünnepeit. A fő ünnepeken és vasárnapokon kívüli ún. parancsolt ünnepek száma a minimumra csökkent. Csupán három – vasárnapon kívüli – ún. parancsolt ünnep maradt ezután: Karácsony első napja, Újév és Nagyboldogasszony augusztus 15-i ünnepe. Vízkereszt, Áldozócsüdtörtők és Úrnapja ünnepét a rájuk következő vasárnapokon tartották.

Az 1950 utáni generációk így már semmit sem tudhattak a régiek számára oly kedves Mária-ünnepekről.

Amelyik ünnepet nem tudták teljesen kitörölni a naptárakból és az emberek tudatából, azoknak a jelentését kívánták manipulálni. A húsvét-fő munkahelyi locsolkodással és tojásokat, csokoládé nyuszikat ajándékozó alkalommá vált.

Szomorú fíntor és túlélési jó kedély: locsolórigmus 1962-ből, a téjesítés lezárásának évében:

„*Zúg a traktor, szánt az eke / Elvtársnő permetezhetek-e?*”

A Mikulásból Télapó lett, és az átírt gyerekkönyvekben még a karácsonnyal is összemosták. Karácsony helyett fenyőfaünnepséget rendeztek.

Az iskolákban még december 24-ére is programokat szerveztek, ezzel is megnehezítve az ünnepi készülődést. 1953. december 17-én pl. hosszú miniszteri utasítás jelent meg „*az óvodai fenyőünnep megtartásáról*”.

Ezt úgy kellett megszervezni, hogy azon a szülők is jelen legyenek.

Ugyanígy akartak elbánni a családi és egyéni ünnepekkel is. Keresztelő helyett névadó ünnepséget ajánlottak, egyházi esküvő helyett téesz- vagy KISZ-

Augusztus 20. – Rákosi Mátyás megszegi az új kenyeret (Kecskemét)

esküvőt szerveztek, temetésen pap és kántor helyett munkatársi búcsúztatás és üzemi kórus volt. A nyil-

vánosság előtt ne legyen olyan ünnepi alkalom, ahol egy pap is jelen lehet és vezeti a szertartást.

Jegyzetek

¹ Még az 1971-ben megjelent, *Az óvodai nevelés programja* című minisztériumi kiadvány is bizonyítja az ideológiai befolyásolás hangsúlyozását. *Az óvodai nevelés célja és feladatai* című befejező fejezetben a következők olvashatók: az óvodai nevelés során „elért szintek egyúttal biztosítják, hogy a gyermekek a dialektikus materialista világnézet irányába fejlődjenek.” (Az utolsó kiadás ebből a programból 1985-ben jelent meg.)

² Idézi: Schadt Mária: *„Feltörekvő dolgozó nő.” Nők az ötvenes években* (Pécs, 2002, 141–142. p.)

³ Valójában még a hivatalos propagandában is lelepleződtek. A festményeken, szobrokon mindig munkás a férfi és paraszt a nő.

⁴ Pető Andrea: *Rajk Julia* (Budapest, 2001, 76. p.)

⁵ Vö.: Pető Andrea: *Nőhistóriák. A politizáló magyar nők történetéből (1945–1951)* (Budapest, 1998)

⁶ Shadt Mária: i. m., 53. p.

⁷ Pataki Mária: *A dolgozó nő háztartása* (Budapest, 1956)

⁸ Schadt Mária: i. m., 141. p.

⁹ Apor Balázs: *A Rákosi-kultusz kialakulása és megnyilvánulása 1945 után* (Sic itur ad astra, 1999, 1., 97–128. p.)

¹⁰ Idézi: Gyarmati György: *Március hatalma, a hatalom márciusa* (Budapest, 1998, 112. p.)

¹¹ Illés Béla: *Népünk szabadságáért. Rákosi Mátyás életéből* (Budapest, 1952, 24. p.)

¹² *Magyar írók Rákosi Mátyásról.* Szerk.: Réz Pál, Vas István (Budapest, 1952, 139. p.); Kardos László: *Rákosi Mátyás alakja a magyar költészetben* (Irodalomtörténet, 1952, 133. p.); Cs. Szabó László: *Atya, fiú, szentlélek* (Látóhatár, 1953, 60–61. p.); Czibány Lóránt: *Nézz vissza haraggal* (Budapest, 1990, 88. p.)

¹³ Idézi: Horváth Csaba: *Magyarország képes története, 1938–1992* (Pécs, 1993, 66. p.)

¹⁴ A *csaszuska* eredetileg az orosz népköltészet sajátos műfaja volt. Többszólamú, refrénes lírai dal, amelyet a szovjet vezetés propagandacélokra próbált felhasználni. Lásd: Péntek Gyula: *Harcos dolgaink. A szovjet példa nyomán.* (Művelt Nép, 1951. 11.); Dégh Linda: *Csaszuska és rigmus* (Művelt Nép, 1952. 12.); Kovalik József: *Rigmusköltészet – csaszuska (1950–1953)* (Valóság, 1983).

¹⁵ Egy „fordított” névadásra is sor került. A csak Magyarországon őshonos rákosi viperát rákosréti viperára (illetve, Boros István,

a Természettudományi Múzeum akkori főigazgatója javaslatára – s persze Rákosi Mátyás kérésére – parlagi viperára – A szerk.) keresztelték át.

¹⁶ *Új Tükör*, 1987. február 12. és következő számok; Pünkösti Árpád: *Rákosi a hatalomért. 1945–1948.* (Budapest, 1992, 11. p.)

¹⁷ Idézi: Gyarmati György: i. m., 111. p.

¹⁸ Idézi: Tamáska Péter: *Politikai fogoly kerestetik. Börtönök Magyarországon 1945–1990.* (Budapest, 2006, 171. p.). Vö.: Horváth Attila: *A gyűlekezési jog elméletének és gyakorlatának története Magyarországon 1989-ig* (Jogtörténeti Szemle, 2007, 1., 12–14. p.)

¹⁹ Borsányi György: *Kun Béla. Politikai életrajz* (Budapest, 1979, 391. p.)

²⁰ Pataki István: *Egyezmények a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásáról* (Múltunk, 1995, 3., 123–158. p.); Pataki István: *A Magyarországon állomásozó szovjet csapatok létszáma, állomáshelyei és teljes kivonása* (Múltunk, 2000, 2., 222–252. p.)

²¹ Dilas, Milovan: *Találkozások Sztálinnal* (Budapest, 1989, 105. p.)

²² Sipos Levente: *Félelem a szabadságtól. Miért nem engedte kivonulni Kádár a szovjet csapatokat?* In: *Száz rejtély a magyar történelemben* (Budapest, 1994, 200. p.). Állítólag szó szerint ezt mondta Kádár Hruscsovnak: „Tudja mit, Nyikita Szergejevics, tartsák csak maguknál Rákosit, mi meg helyet adunk továbbra is katonáinknak.” Idézi: Gosztanyi Péter: *Magyar Golgota. A politikai megtorlás vázlatos története* (Budapest, 1999, 273. p.)

²³ Nemesmedvesen Gerhard Gizella síremlékén a halál dátuma 1945. április 6. volt. A „felszabadulási ünnep” 30. évfordulójára készülve kicserélték a sírkövet, amelyre már ezután április 4. került. Az egyházi anyakönyvben maradt csak meg a 6-i dátum.

²⁴ Jól tükrözte mindezt a korabeli pesti vice is, amely szerint Magyarországot történelme során három „dülés” is érte: tatárdulás, törökdülés és „felszabadulás”!

²⁵ Vö.: 3610/1949. (IV. 23.) Kormány számú rendelet

²⁶ Idézi: Faggyas Sándor: *Szabadság és tulajdon* (Magyar Hírlap, 2007. augusztus 18., 14. p.)

²⁷ Csak a rendszerváltozás után lehetett újra megtartani

²⁸ Gyarmati György: *A nemzettudat hasadás ünnepi koreográfiája. Augusztus 20. fél évszázada* (Mozgó Világ, 1995, 8.)

Az elmúlt években Magyarországon egyre többet foglalkoztak egyes történelmi, nemzeti szimbólumokkal (turul, árpádsávos zászló). A különféle médiákban gyakran hallhatunk, olvashatunk ezekről a témákról, így az árpádsávos zászló témaköréről is (kisebb-nagyobb kihagyásokkal) már lényegében 2001 óta, amikor egy Hódmezővásárhelyen kirakott zászló kapcsán került a viták középpontjába ez a szimbólum. Az elmúlt évben – ismét – felerősödött, s jelenleg is folyik a zászlóvita. Az árpádsávos zászló témájához nagyon sokan hozzátartoznak, véleményt nyilvánítanak, anélkül azonban, hogy valójában ismernék, illetve tisztában lennének a vexillológiai, heraldikai stb. – azaz a történelmi segédtudományi – témakörrel. Még a történész hozzászólók is csak ritkán hivatott, szakavatott művelői a történelem segédtudományainak.

Pandula Attila

Fejezetek az „árpádsávos” zászló és lobogó történetéből

Megjegyzendő, hogy Magyarországon – még a legszorosabban vett szakmai körökben is – csak nagyon kevesen vannak valóban tisztában a szimbólumok, így a zászlók, lobogók, címerek stb. körüli szakmai kérdésekkel, szabályokkal.¹